

Z. Br.

"Joachim Pastorius, gdański pedagog XVII wieku", Kazimierz Kubik, Gdańsk 1970 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 16/3, 669-670

1971

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Pavel Floss: *Jan Amos Komenský — od divadla věci k dramatu člověka*. Ostrava 1970 „Profil” ss. 169, ilustr.

Autor, znany z wielu publikacji na temat filozofii przyrody w XVII w. i na temat Komenskiego — obecnie kierownik muzeum J. A. Komenskiego w Uherskym Brodzie — ogłosił tę popularnonaukową książkę w związku z przypadającą w 1970 r. rocznicą śmierci Komenskiego.

Zasadniczy problem prezentują czytelnikowi cztery obszerne rozdziały: pierwszy ukazuje obraz intelektualnej Europy w epoce życia i działalności wielkiego czeskiego myśliciela, drugi — jego postać na tle „teatru świata”, trzeci — zasadniczy zrab jego systemu ze szczególnym uwzględnieniem wszystkich jego komplikacji, czwarty — wizję nowej koncepcji świata i miejsce w niej człowieka i społeczeństwa. Nie licząc krótkiego wstępu, książkę wzbogacają dwa krótkie interesujące rozdziały: jeden poświęcony informacji o coraz bardziej bogatej literaturze komeniologicznej, drugi o dziejach komeniologii i jej współczesnym stanie w świecie.

Jak widać, nie jest to opowieść o życiu i dziele Komenskiego, lecz przegląd zagadnień mający na celu zorientowanie czytelnika w problematyce „komeniologicznej”, tj. przedstawiający Komenskiego jako myśliciela, który odegrał poważną rolę w historii filozofii, teologii i myśli społecznej. Autor podkreśla w szczególności dążenie Komenskiego do stworzenia nowego, syntetycznego obrazu świata, w którym każda dyscyplina zajmować miała określone miejsce jako fragment rozbudowanego systemu filozoficzno-naukowego. W tym kontekście wiele miejsca zajmuje analiza dzieła, którego pisanie rozpoczął Komenski w 1645 r., lecz którego nigdy nie ukończył, tj. *Consultatio catholica de rerum humanarum emendatione*: ono właśnie stało się punktem wyjścia jego wielu innych prac.

W. V.

Kazimierz Kubik: *Joachim Pastorius, gdański pedagog XVII wieku*. Gdańsk 1970 Zakład Narodowy im. Ossolińskich ss. 225, ilustr. Gdańskie Towarzystwo Naukowe — Wydział I. Seria monografii, nr 36.

Za 10 lat upłyną trzy wieki od śmierci jednego z czołowych przedstawicieli nauki dawnego Gdańska, Joachima Pastoriusa (ur. 1611 w Głogowie, zm. 1681 w Braniewie), lekarza, pedagoga, historyka i pisarza. Pozostawił on po sobie bogatą, bo liczącą około 250 pozycji, spuściznę pisarską w postaci rozpraw pedagogicznych, traktatów filozoficznych i historycznych oraz utworów poetyckich i innych. K. Kubik we *Wstępie* wymienionej książki zwraca uwagę, że choć Pastorius zajął w dziejach polskiej postępowej myśli pedagogicznej poczesne miejsce, dość skąpe są o nim opracowania, a nowsza literatura ogranicza się tylko do encyklopedycznych o nim informacji. Np. A. Brückner w *Dziejach kultury polskiej* całą wiedzę o Pastoriusie skwitował dwoma wierszami; skromną tylko wzmiankę o nim dał S. Kot w *Historii wychowania* itd.¹ „Wydobycie na światło dzienne i opracowanie faktów mało dotąd znanych, a związanych z osobą Pastoriusa, ukazanie wybitnego, lecz niesłusznie zapomnianego i niedocenianego historyka oraz pedagoga, ujawnienie jego szczerego i gorącego przywiązania do Polski — oto zadanie, które ma przed sobą do spełnienia autor tej publikacji” — jak pisze Kubik w zakończeniu *Wstępu* (s. 8). Książka składa się z 5 rozdziałów i *Zakończenia*. Rozdział pierwszy przedsta-

¹ K. Kubik notuje też wzmianki o Pastoriusie w encyklopediach powszechnych, nie uwzględnił jednak *Wielkiej Encyklopedii powszechnej PWN*; jest tu o Pastoriusie, w t. 4, sześć wierszy, w kilku dalszych wymieniono trzy główne jego dzieła pedagogiczne i cztery historyczne.

wia życie Pastoriusa, drugi — jego działalność naukową i literacką, trzeci — poglądy na kształcenie szlachty polskiej, czwarty — koncepcje wychowania moralnego, ostatni — koncepcje dydaktyczne. Na s. 199—210 znajduje się kompletna bibliografia pism omawianego uczonego.

Z. Br.

Herman Schüling: *Erhard Weigel (1625—1699). Materialien zur Erforschung seines Wirkens*. Giessen 1970 Universitätsbibliothek. Berichte und Arbeiten aus der Universitätsbibliothek Giesse ss. 125.

Kiedy w lecie 1970 r. czytałem w Hanowerze tę publikację, radość moja była podwójna: po pierwsze ci, którzy interesują się życiem i działalnością E. Weigla, nauczyciela Leibniza, otrzymują do rąk publikację będącą kopalnią informacji. Książka zawiera bowiem nie tylko listę dzieł Weigla i wykaz literatury XVII, XVIII, XIX i XX wieku na temat Weigla, ale ponadto niezwykle szczegółowy alfabetyczny wykaz tytułów dzieł samego Weigla, najważniejszych dat z jego życia, a także przegląd jego twórczości. Co więcej: wstęp oraz adnotacje bibliograficzne rozsiiane są w całej publikacji, ukazując bogactwo problematyki związanej z osobowością jeneskiego uczonego.

Był także i inny powód do radości. Oto już po oddaniu książki do druku odbyło się w listopadzie 1969 r. zorganizowane staraniem Leibniz-Gesellschaft w Hanowerze sympozjum poświęcone Weiglowi, co świadczy wymownie o tym, że nasza epoka w poszukiwaniu własnej syntezy nie zapomina o studiach nad dawnymi poszukiwaczami unitarnej wizji świata.

Skoro jednak ów obraz przeszłości ma być możliwie jak najpełniejszy i skoro — jak czytamy na stronie 2 omawianej książki — chodzi o to, aby stworzyć nową podstawę źródłową dla przyszłych badań nad Weiglem i jego epoką, wydaje się rzeczą konieczną poszerzenie bazy materiałowej. Już książka Dr Hildegart Schlee (wymieniona na s. 102 książki Schülinga) ukazała graficznie promieniowanie działalności Weigla za pośrednictwem jego uczniów. Wysunąć więc trzeba postulat jak najszerzego przeprowadzenia kwerendy w bibliotekach europejskich. Warto by na pewno uwzględnić nie tylko Bibliothèque Nationale w Paryżu i kilka innych centralnych, ale także inne ośrodki pozostające w mniej lub więcej bezpośrednim promieniowaniu intelektualnym Jeny. Dla przykładu: w Polsce nie tylko wymieniona w przypisie 2 na s. 2 Biblioteka Uniwersytecka we Wrocławiu posiada dzieła Weigla; 12 jego dzieł znajduje się w Gdańsku, nie licząc Krakowa, Poznania itd.

Wnioski ogólne dotyczące fascynującej postaci Weigla, jeżeli mają mieć trwałą wartość, winny opierać się na możliwie szerokim materiale porównawczym. Sądzę, że uwzględnienie tego postulatu nie będzie trudne przy opracowywaniu drugiego wydania tej cennej pożytecznej publikacji.

Waldemar Voisé

Wschód w literaturze polskiej. Zbiór rozpraw pod redakcją Jana Reychmana. Wrocław 1970 Zakład Narodowy im. Ossolińskich ss. 64. Biblioteka Wschodnia Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego, nr 5.

W zbiorze tym, poświęconym problemom oddziaływania literatur wschodnich w Polsce, jedna praca jest interesująca dla historii nauki: Jana Tuczyńskiego *Indianizm w romantyzmie polskim* (ss. 32—50). W Polsce w latach 1800—1838 działały trzy ośrodki, które pośredniczyły w recepcji indianizmu: Puławy, Królewskie Warszawskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk i Uniwersytet Wileński. Utrzymywały one kontakty z głównymi ośrodkami ówczesnej indianistyki: z College of Fort William i Paryżem,